

รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวง เพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน Action Research and Development of Royal Project Models of Society in Harmony with Nature

แผนงานวิจัย: แผนงานวิจัยการฟื้นฟู อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมิติด้านสังคม

โดย จารุณี ภิลุมวงค์ และคณะ

สนับสนุนทุนวิจัยโดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวง เพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน Action Research and Development of Royal Project Models of Society in Harmony with Nature

แผนงานวิจัย: แผนงานวิจัยการฟื้นฟู อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมิติด้านสังคม

คณะผู้วิจัย นางสาวจารุณี ภิลุมวงค์ นางสาวสุมามาศ ไชยวงค์ นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์ นางจันทร์จิรา รุ่งเจริญ นางสาวอัปสร วิทยประภารัตน์ นายอดิเรก อินต๊ะฟองคำ ้ว่าที่เรือตร<mark>ีศุลิเชษฐ์ ท</mark>องกล่ำ นางสาววริยา มิตตา นางสาวณิชนั้นทน์ บุญญาทรัพย์ นายบุญเสริม ขุนดงพิทักษ์ นายยงยุทธ์ กองบุญ. นางสาวชลฑริกา พุทธิวงค์ นางสาวชิโนรัตน์ อนัมกุล นางสาวชัญญานุช เกษนา นายอภิสิทธิ์ อุ่นพินิจ นายอนพงษ์ คำพรรณ นายบรรจง กาวีวน นายสมคิด อุตรเคียนต์ นายประพันธ์ มาลาศรี นายพงค์พันธ์ ศรีสวัสดิ์

้ สังกัด

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) มูลนิธิโครงการหลวง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง) มูลนิธิโครงการหลวง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ) มูลนิธิโครงการหลวง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย) มูลนิธิโครงการหลวง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง) มูลนิธิโครงการหลวง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยเสี้ยว) มูลนิธิโครงการหลวง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ)

กันยายน 2557

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ให้ทุนสนับสนุนการดำเนิน งานวิจัยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 นี้

ขอขอบคุณศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง แม่ลาน้อย ทุ่งเริง ห้วยเสี้ยว แม่แฮ และ โครงการขยายผลโครงการหลวงปางมะโอ ที่เอื้อเฟื้อสถานที่ในการทำงานวิจัย

ขอขอบคุณบุคลากร นักวิชาการ นักวิจัย นักพัฒนาสังคม ทั้งจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวง และในส่วนของสถาบัน รวมทั้งชุมชนเป้าหมาย ที่กรุณาให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ และอำนวยความ สะดวกตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย

118: 1181	พื้นที่สูง คณะผู้วิจัย กันยายน 2557
Highland Research and Deve	Aunas Au

คณะผู้วิจัย

1. หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)	นางสาวจารุณี ภิลุมวงค์
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Miss Jarunee Pilumwong
คุณวุฒิ	วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พืชไร่)
ตำแหน่ง	นักวิชาการ
หน่วยงาน	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่
โทรศัพท์	0-5332-8496-8
โทรสาร	0-532-8494
E-mail	jaruneep@hrdi.or.th, jpilumwong@yahoo.com
2 etbbon	19/7 ₂
ผู้ร่วมวิจัย	2
ชื่อ-สกล (ภาษาไทย)	บายอกิสิทธิ์ อ่นพิบิจ

2. ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)	นายอภิสิทธิ์ อุ่นพินิจ
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Mr. Abhisit Aunphinij
คุณวุฒิ	วิทยาศาสตรบัณฑิต (เกษตรศาสตร์)
ตำแหน่ง	หัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง
หน่วยงาน	มูลนิธิโครงการหลวง)
ิที่อยู่	<mark>บ้านปางบง หมู่ที่ 1 ต.เทพเสด็จ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่</mark>
โทรศัพท์	053-318-338
โทรสา <mark>ร</mark>	-
E-mail	
ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)	นายอนุพงษ์ คำพรรณ
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Mr.Anupong Kampun
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Mr.Anupong Kampun
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Mr.Anupong Kampun
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ	Mr.Anupong Kampun
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Mr.Anupong Kampun
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ ตำแหน่ง หน่วยงาน	Mr.Anupong Kampun วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต หัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ มูลนิธิโครงการหลวง
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ ตำแหน่ง หน่วยงาน	Mr.Anupong Kampun วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต หัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ มูลนิธิโครงการหลวง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ ตำแหน่ง หน่วยงาน ที่อยู่	Mr.Anupong Kampun วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต หัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ มูลนิธิโครงการหลวง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ 277 ม.3 ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) นายบรรจง กาวีวน ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Banjong Kaweewon คุณวุฒิ วิทยาศาสตรบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) หัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย ตำแหน่ง หน่วยงาน มูลนิธิโครงการหลวง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย 105 หมู่ 5 ต.ห้วยห้อม ที่อยู่ อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน 58120 โทรศัพท์ โทรสาร E-mail : mln7026rpf@gmail.com ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) นายสมคิด อุตรเคียนต์ ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Somkid Uttrakian วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาส่งเสริมการเกษตร) คุณวุฒิ หัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง ตำแหน่ง หน่วยงาน มูลนิธิโครงการหลวง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง ที่อยู่ หมู่ที่ 6 ต.บ้านปง อ.หางดง จ.เชียงใหม่ โทรศัพท์ โทรสาร E-mail : kittyutt @ gmail.com นายประพันธ์ มาลาศรี ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Prapan Malasri ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (สาขาไม้ผล) คุณวุฒิ วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงใหม่ ตำแหน่ง หัวหน้าศนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยเสี้ยว หน่วยงาน มูลนิธิโครงการหลวง Deve ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยเสี้ยว ที่อย่ หมู่ที่ 9 ต.บ้านปง อ.หางดง จ.เชียงใหม่ 50130 โทรศัพท์ โทรสาร E-mail : hs7042rpf@gmail.com ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) นายพงค์พันธ์ ศรีสวัสดิ์ ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Pongpun Srisawath คุณวุฒิ ศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาชุมชน) ตำแหน่ง นักวิชาการ

หน่วยงาน ที่อยู่ โทรศัพท์ 053-318-338 E-mail :	มูลนิธิโครงการหลวง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ 277 ม.3 ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ โทรสาร -
ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ ตำแหน่ง หน่วยงาน ที่อยู่ โทรศัพท์	นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์ Miss Kesaraporn Srichan รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต นักวิชาการ สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) 65 หมู่ 1 ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ 0-5332-8496-8
โทรสาร E-mail	0-5332-8494 kesaraporns@hrdi.or.th
ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ ตำแหน่ง หน่วยงาน ที่อยู่ โทรศัพท์ โทรสาร E-mail	นางจันทร์จิรา รุ่งเจริญ Misses Janjira Rungcharoen วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พืชไร่) นักวิชาการ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) 65 หมู่ 1 ถนนสุเทพ ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 053-328496 ต่อ 3402ฃ 053-238494 janjira@hrdi.or.th หรือ puntase@hotmail.com
ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ ตำแหน่ง หน่วยงาน ที่อยู่ โทรศัพท์ โทรสาร E-mail	นางสาวอัปสร วิทยประภารัตน์ Miss. Absorn Wittayapraparat วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) นักวิชาการ สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) 65 หมู่ 1 ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ 0-5332-8496-8 0-5332-8494 iamabsorn@gmail.com

J

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)	นายอดิเรก อินต๊ะฟองคำ
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Mr. Adirek Intafongkam
คุณวุฒิ	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ส่งเสริมการเกษตร)
ตำแหน่ง	นักวิชาการ
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่
โทรศัพท์	0-5332-8496-8
โทรสาร	0-5332-8494
E-mail	aoodcy@hotmail.com

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) ว่าที่เรือตรีศุลิเซษฐ์ ทองกล่ำ ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Act. Sub. lt. Sulichet Thongklam วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ความหลากหลายทางชีวภาพและชีววิทยาชาติ คุณวุฒิ

พันธุ์)

นักวิจัย

0-5332-8496-8

ตำแหน่ง หน่วยงาน ที่อยู่ โทรศัพท์ โทรสาร

E-mail

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ ตำแหน่ง หน่วยงาน ^{and} Deve ที่อยู่ โทรศัพท์ โทรสาร

E-mail

0-5332-8494 suli.tong@gmail.com, suli tong@hotmail.com, suli tong@yahoo.com นางสาววริยา มิตตา Miss. Wariya Mitta ้วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อม) นักวิจัย

สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

65 หมู่ 1 ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) 65 หมู่ 1 ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

0-5332-8496-8 0-5332-8494

wariya m@forester64.com

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)	นางสาวณิชนันทน์ บุญญาทรัพย์
ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Miss Nitchanun Boonyasup
คุณวุฒิ	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการทรัพยากรป่าไม้)
ตำแหน่ง	นักวิจัย
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

จ

โทรศัพท์	0-5332-8496-8
โทรสาร	0-5332-8494
E-mail	nitchanunb@hrdi.or.th

	ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)	นางสาวสุมามาศ ไชยวงค์
	ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Miss Sumamas Chaiwong
	คุณวุฒิ	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อม)
	ตำแหน่ง	้นักวิจัย
	หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
	ที่อยู่	65 หมู่ 1 ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่
	โทรศัพท์	0-5332-8496-8
	โทรสาร	0-5332-8494
	E-mail	sumamasc@hrdi.or.th, sumamasc@hotmail.com
	ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)	นายบุญเสริม ขุนดงพิทักษ์
	ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Mr. Boonserm Khundongphitak
	คุณวุฒิ	วิทยาศาสตรบัณฑิต (เกษตรศาสตร์)
	ต่ำแหน่ง	นักพัฒนาสังคม
j	หน่วยงาน	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
0	ที่อยู่	ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ
		277 ม.3 ต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงให _้ ม่
	โทรศัพท์	053-318-338
	โทรสาร	5
	E-mail :	bis_erm@hotmail.com
	i i i i i i i i i i i i i i i i i i i	
	ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)	นายยงยุทธ์ กองบุญ.
	ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	Mr. Yongyoot Kongboon
	คุณวุฒิ์ 🖉 🖉 🖉	ศิลปศาสตรบัณฑิต (สาขาการพัฒนาชุมชน)
	ตำแหน่ง	นักพัฒนาสังคม
	หน่วยงาน	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
	ที่อยู่	ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย 105 หมู่ 5 ต.ห้วยห้อม
		อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน 58120
	โทรศัพท์	-
	โทรสาร	-
	E-mail :	mln7026rpf@gmail.com
	ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)	นางสาวชลฑริกา พุทธิวงค์

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ ตำแหน่ง หน่วยงาน ที่อยู่ โทรศัพท์ โทรสาร E-mail :	Ms.Chontarika Putiwong ปริญญาตรี สาขาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ นักพัฒนาสังคม สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง หมู่ที่ 6 ต.บ้านปง อ.หางดง จ.เชียงใหม่ - - por_1057@hotmail.com
ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ ตำแหน่ง หน่วยงาน ที่อยู่ โทรศัพท์ โทรสาร E-mail	นางสาวชิโนรัตน์ อนัมกุล Chinorut Anumgool ศิลปศาสตรบัณฑิต (บริหารธุรกิจ) นักพัฒนาสังคม สำนักพัฒนา สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) 65 หมู่ 1 ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ 0-5332-8496-8 0-5332-8494 comepuju@hotmail.com
ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) คุณวุฒิ ตำแหน่ง หน่วยงาน ที่อยู่ โทรศัพท์ โทรสาร E-mail	นางสาวชัญญานุช เกษนา Miss Chanyanuch Kesna วิทยาศาสตรบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) เจ้าหน้าที่สนามโครงการขยายผลโครงการหลวงปางมะโอ สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) โครงการขยายผลโครงการหลวงปางมะโอ บ้านปางมะโอ หมู่ที่ 9 ต.แม่นะ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ 0-5332-8496-8 0-5332-8494 agri_kai@hotmail.com

3. ชื่อและสถานที่ติดต่อของผู้บังคับบัญชาของหน่วยงานของหัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย)	- นายศิริพงศ์ หังสพฤกษ์	
ตำแหน่ง	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง	
หน่วยงาน	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การม [์] หาชน	1)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ต. สุเทพ อ. เมือง จ. เชียงใหม่	
โทรศัพท์	0-5332-8496-8	
โทรสาร	0-5332-8494	

Y

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโครงการหลวงเมื่อปี พ.ศ. 2512 (โปรด เกล้าฯ ให้โครงการหลวงจดทะเบียนเป็นมูลนิธิโครงการหลวงเมื่อปี พ.ศ.2535) โดยมีพระราชประสงค์ ที่จะพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขา ลดการปลูกฝิ่น และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร ทั้งนี้จากการ ดำเนินงานตลอดระยะเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมา โดยความร่วมมือและสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งใน และต่างประเทศ มูลนิธิโครงการหลวงได้พัฒนาชุมชนชาวเขาในพื้นที่สูงต่างๆ ของพื้นที่ 5 จังหวัด ภาคเหนือตอนบนรวม 38 แห่ง จำนวน 289 หมู่บ้าน โดยอาศัยองค์ความรู้จากงานวิจัยถ่ายทอดไปยัง ประชากรชาวเขากลุ่มเป้าหมาย ให้มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีรายได้จากการปลูกพืชผัก ไม้ผล พืชไร่ และเลี้ยงสัตว์ ภายใต้ระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ ทำให้การปลูกฝิ่นหมดไป ชุมชนมีชีวิต ความเป็นอยู่ดีขึ้น และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ ทรัพยากรป่าไม้ ส่งผลให้อัตราการตัดไม้ทำลายป่าลดลง ซึ่งในปัจจุบันมีการขยายผลการดำเนินงานไป ยังพื้นที่สูงอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน พบว่า โครงสร้างของครอบครัวและชุมชนบนพื้นที่สูงเริ่มมีการ เปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตดั้งเดิม เนื่องจากชุมชนบนพื้นที่สูงเปิดสู่สังคมภายนอกมากขึ้น มีการอพยพ แรงงานไปสู่เมือง ทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงมีแนวโน้มเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่องจากการ เปลี่ยนแปลงระบบเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพเป็นระบบเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์เข้มข้น ประกอบกับ การจัดการพื้นที่เกษตรที่ขาดระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งการบุกรุกทำลายป่าทั้งจากชุมชนบน พื้นที่สูงเองและบุคคลภายนอก ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดน้อยลง เกิดการสูญเสียความ สมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งในปัจจุบันปัญหาดังกล่าวมีความซับซ้อนมากขึ้น ประกอบกับความ หลากหลายของรูปแบบภูมิสังคมบนพื้นที่สูงที่แตกต่างกัน ทำให้การดำเนินงานเพื่อพัฒนาพื้นที่สูงมี ระดับความยากมากขึ้นตามไปด้วย

ดังนั้น เพื่อส่งเสริมให้พื้นที่โครงการหลวงเป็นแหล่งเรียนรู้การพัฒนาพื้นที่สูงที่มีศักยภาพมาก ยิ่งขึ้น จึงได้นำแนวคิดการพัฒนาต้นแบบการพัฒนาพื้นที่สูงในระดับชุมชนมาใช้เป็นหลักในการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดรูปแบบการพัฒนาที่มีความชัดเจนและสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของ ชุมชนบนพื้นที่สูงในแต่ละรูปแบบภูมิสังคม โดยอาศัยหลักการในการดำเนินงานที่สำคัญ ได้แก่ แนว ทางการพัฒนาของโครงการหลวง แนวพระราชดำริโครงการธนาคารอาหารชุมชน (Food bank) แนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อขับเคลื่อน ให้เกิดกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การทดสอบ กิจกรรม และการสรุปบทเรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงศึกษาและพัฒนาสำหรับนำไปถ่ายทอดและ ประยุกต์ใช้ในชุมชนพื้นที่สูงอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

 เพื่อศึกษาและพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของชุมชน

 เพื่อศึกษาเกณฑ์การพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวง โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของ ชุมชน เพื่อศึกษาและพัฒนากระบวนการกลุ่มในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

วิธีการวิจัย

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับ ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน ดำเนินงานภายใต้กรอบของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน (participatory action research; PAR) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

 ศึกษาและพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ ชุมชนในแต่ละรูปแบบภูมิสังคม เพื่อปรับปรุงฐานข้อมูลชุมชนให้มีความเป็นปัจจุบันมากที่สุด และ สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการดำเนินงานพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่มี ประสิทธิภาพ

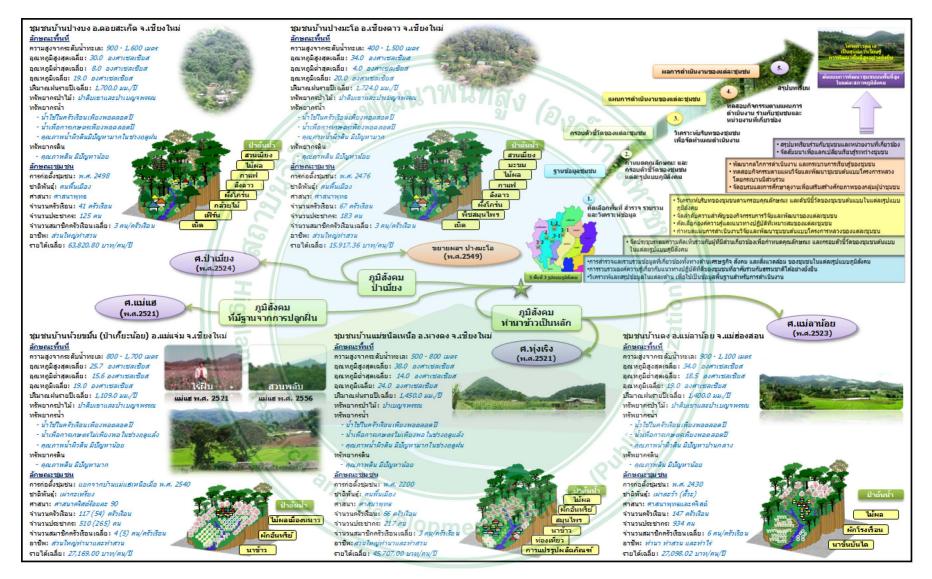
 ศึกษาและกำหนดคุณลักษณะและเกณฑ์ตัวชี้วัดชุมชนต้นแบบโครงการหลวง เพื่อใช้ใน การประเมินสถานภาพการพัฒนาในปัจจุบัน และกำหนดแผนการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาชุมชน ต้นแบบโครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืนของชุมชนนำร่องในแต่ละรูปแบบ ภูมิสังคม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3. ทดสอบกิจกรรมการวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงในแต่ละรูปแบบภูมิ สังคมโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม พร้อมทั้งประเมินผล สรุปบทเรียน และจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อ ปรับปรุงแผนการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่า ไม้ได้อย่างยั่งยืนของชุมชนนำร่องในแต่ละรูปแบบภูมิสังคมในขั้นตอนต่อไป

ผลการวิจัย

 การศึกษาและพัฒนาฐานข้อมูลสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนใน แต่ละรูปแบบภูมิสังคม

จากการสำรวจและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของ ชุมชนศึกษานำร่องในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้งหมด 5 ชุมชน ภายใต้ 3 รูปแบบภูมิสังคม ได้แก่ ภูมิสังคมป่าเมียง(ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง: บ้านปางบง และโครงการขยายผล โครงการหลวงปางมะโอ: บ้านปางมะโอ) ภูมิสังคมที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง แม่แฮ: บ้านห้วยขมิ้น) และภูมิสังคมที่ทำนาเป็นหลัก (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง: บ้านแม่ขนิล เหนือ และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย: บ้านดง) ซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้ถูกสังเคราะห์และ นำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับวางแผนการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวง ในแต่ละรูปแบบภูมิสังคมในขั้นตอนต่อไป (ภาพที่ 1)

ลักษณะบริบทปัจจุบันของชุมชนนำร่องของโครงวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงในแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

ภาพที่ 1

ល្ង

 การศึกษาและกำหนดคุณลักษณะและเกณฑ์ตัวชี้วัดชุมชนต้นแบบโครงการหลวงในแต่ละรูปแบบ ภูมิสังคม

้จากการวิเคราะห์ข้อมูลของพื้นที่ศึกษา พร้อมทั้งจัดประชุมระดมความคิดเห็นระหว่างชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถกำหนดคุณลักษณะและเกณฑ์ตัวชี้วัดของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง ในแต่ละรูปแบบภูมิสังคมดังแสดงในตารางที่ 1 และเมื่อประเมินสถานภาพการพัฒนาในปัจจุบันของ ชุมชนนำร่องของโครงการวิจัยโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์คุณลักษณะของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง พบว่า ชุมชนนำร่องในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวงทั้ง 3 รูปแบบภูมิสังคม ได้แก่ ภูมิสังคมป่าเมี่ยง (บ้านปางบงและบ้านปางมะโอ) ภูมิสังคมทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านแม่ขนิลเหนือและบ้านดง) และภูมิสังคมที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น (บ้านห้วยขมิ้น) มีผลการ ้ดำเนินงานพัฒนาชุมชนจากการส่งเสริมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง แม่แฮ ทุ่งเริง และแม่ ลาน้อย รวมทั้งโครงการขยายผลโครงการหลวงปางมะโอ ซึ่งได้ดำเนินงานร่วมกับคณะทำงานของแต่ ละพื้นที่อยู่ในระดับดี โดยเฉพาะผลจากการส่งเสริมด้านอาชีพด้วยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์บน พื้นฐานองค์ความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมของโครงการหลวง ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตัวเองได้ เป็น ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นชุมชนปลอดยาเสพติด สมาชิกในชุมชนมีสุขภาวะที่ดี และมี ระดับการศึกษาเฉลี่ยที่สูงขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยภายในและ ภายนอกชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการปรับวิถีชีวิตจากชุมชนที่มี ระบบเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพมาเป็นระบบเกษตรเพื่อการพาณิชย์ ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนส่วน ใหญ่จำเป็นต้องใช้เวลาในการประกอบอาชีพมากขึ้น มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนน้อยลง ซึ่งอาจ ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนในอนาคตได้ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันแต่ละชุมชนจะมีการรวมกลุ่มทั้ง ทางด้านอาชีพ สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการจัดเวทีชุมชนและการ สัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า <mark>การรวม</mark>กลุ่มต่างๆ ในแต่ละชุมชนยังขาดกระบวนการบริหารจัดการที่มี ้ประสิทธิภาพ ส่<mark>วนในด้านการ</mark>ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่ง<mark>แวดล้อม โด</mark>ยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ พบว่า ในแต่ละชุมชนมีแนวทางปฏิบัติเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้มาอย่างต่อเนื่อง โดย ้กิจกรรมส่วนใหญ่ ประกอบด้วย การจัดทำแนวกันไฟ การทำฝายชะลอน้ำ และการปลูกเสริมและ ฟื้นฟูป่า แต่อย่างไรก็ตามชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดการเก็บข้อมูลเพื่อติดตามผลการดำเนินงานด้านการ อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบ

คุณลักษณะชุมช	นต้นแบบโครงการหลวง	ข้อกำหนดชุมชนต้นแบบโครงการหลวง		บบโครงการหลวง	
ļ Ī		ป่าเมื่	เยง	ปลูกข้าวเป็น	ฐานจากการปลูกฝิ่น
				หลัก	
<u>ด้านเศรษฐกิจ</u>	1. สมาชิกชุมชนมีอาชีพอย่าง	1. มีการประกอบอาซีพหลัก และอาซีพเสริม (บน			
ชุมชนมีรายได้พอเพียง	ทั่วถึง (ทั้งในและนอกภาค			เความรู้)	
	การเกษตร)			ากกว่ารายจ่าย	
- เกษตรกรได้รับผลตอบแทนที่		3. มีค	วามสา	มารถในการชำระเ	หนี้
ดี		4. มีเจิ	ินออม		
- เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม		5. มีก′	ารทำบ้	<i>์ญชีครัวเรือ</i> น	
	2. ชุมชนประกอบอาชีพบน	มีการเช่	พิ่มประ	ะสิทธิภาพการผลิเ	ตด้านการเกษตร ที่เป็น
2	ฐานความรู้ที่ถูกต้องและ	มิตรกับ	มสิ่งแวด	กล้อม	
2.91	เหมาะสม	2.0 6	1		
1 alberto	3. ชุมชนมีความมั่นคงทางอาหาร	ชุมชนมี	มือาหาร	รหลักสำหรับบริโภ	เคเพียงพอตลอดทั้งป <u>ี</u>
	(ปลูกเองกินเอง/มื				
1.5	ความสามารถในการซื้อ)				
<u>ด้านสังคม</u>	1. ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถ	1. มีแต	ผนชุมจ	ชนอย่างมีส่วนร่วม	
ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี	พึ่งพาตนเอง ดำรงชีวิตภายใต้	2. มีกะ	ฎระเบี	ยบของชุมชน	
และมีความเข้มแข็ง	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	 มีการรวมกลุ่มและการบริหารจัดการที่ดี (เช่น สหกรณ์) 			
- มาตรฐานคุณภาพชีวิตของ		4. ชุมชนมีการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงา			รมและประเพณีที่ดีงาม
เอี้ซุ่มชน		 มีการใช้สิทธิ์ในระบอบประชาธิปไตย 			
- มาตรฐานและประสิทธิภาพ		 ความเข้มแข็งของชุมชนที่มีส่วนเสริมสร้างก 			ที่มีส่วนเสริมสร้างการ
ขององค์กร <mark>พึ่งตนเอง (SHO</mark> s)		พัฒนาด้านเศรษฐกิจ และรักษาป่าไม้และ			
2		สิ่งแวดล้อม			
Res	2. ชุมชนน่าอยู่และสงบสุข	 มีสะ 	ภาพแว	อดล้อมที่ดี	
	ч ч) ч	2. ชุม	ชนปลา	อดยาเสพติด/อาข	ชญากรรม/ การทะเลาะ
				/การลักขโมย	č
3.		 สมาชิกชุมชนมีสุขภาพดี (ได้รับผลกระทบจาก 			
30		สารเคมีในระบบการผลิตน้อย)			
3. เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้		4. สมาชิกชุมชนมีสภาพจิตใจที่ดี			
3. เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้		1. ชุมชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง			
	(ชุมชนสามารถตั้งโจทย์ หา 2. มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (ทั้งด้านวั				
	้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และหา			ระกอบอาชีพ)	
	แนวทางในการแก้โจทย์ของ	3. มีก	3. มีการพัฒนาผู้นำอย่างต่อเนื่อง (เริ่มจากกลุ่ม		
	ตนเองได้)	เยา	เวชน)		2

ตารางที่ 1 ข้อกำหนดคุณลักษณะของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

คุณลักษณะชุมชนต้นแบบโครงการหลวง		ข้อกำหนดชุมชนต้นแบบโครงการหลวง			
		ŝ	ป่าเมี่ยง	ปลูกข้าวเป็น หลัก	ฐานจากการปลูกฝิ่น
ด้านสิ่งแวดล้อม 1. มีการวางแผนการใช้ประโยชน์ ชุมชนอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี ที่ดินที่เหมาะสม		 มีการกำหนดแนวเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินชัดเจน ระหว่างพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่การเกษตร และพื้นที่อยู่ อาศัย 			
ความอุดมสมบูรณ์		2.	มีการทำก		าอนุรักษ์ดินและน้ำ
ของดิน น้ำ และป่าไม้	2. ป่ามีความอุดมสมบูรณ์	 มีสัดส่วนพื้นที่ป่า (พืชยืนต้น) ไม่น้อยกว่าร้อยละ ของพื้นที่ 		J) ไม่น้อยกว่าร้อยละ 40	
			ชาวบ้าน	เมีป่าชุมชนและ	าามธรรมชาติ (พืช/สัตว์) ป่าชาวบ้านสำหรับใช้
16929	ดาน เพลาลูง (ส	4.			กความหลากหลายทาง
ของดิน น้ำ และป่าไม้ 2. ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ 3. ดินและน้ำมีความอุดมสมบูรณ์		5.	ชุมชนมีกิ ไม้อย่างต	จกรรมการฟื้นฟูแ ก่อเนื่อง (เช่น กา	ละอนุรักษ์ทรัพยากรป่า รรวมกลุ่ม กฎระเบียบ ไม้ใช้สอย เป็นต้น)
H ãã	3. ดินและน้ำมีความอุดมสมบูรณ์	1. 2. 3.	มีการใช้ร	ะบบอนุรักษ์ดินแล	าะสมต่อการปลูกพืช ะน้ำในพื้นที่เกษตร ดปี (อุปโภค บริโภค
ighlan		4. 5.	ดิน	at l	มเกณฑ์มาตรฐานน้ำผิว การรักษาคุณภาพน้ำ
Highland Research	 ชุมชนมีการใช้ทรัพยากรใน ท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า 	1. 2. 3.	ชุมชนมีแ ชุมชนมีระ	หล่งพลังงานทางเส ะบบการจัดการขย	า้อก
1 de la	~		ผลิต แหล	า่งรายได้เสริม)	

 การทดสอบกิจกรรม ประเมินผล และสรุปบทเรียนในการวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการ หลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน

จากผลการวิเคราะห์ชุมชนและการจัดเวทีชุมชนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถ กำหนดกิจกรรมทดสอบที่แตกต่างกันตามความเหมาะสม ระดับความสำคัญ และลำดับความเร่งด่วน ของกิจกรรมของแต่ละชุมชน (ตารางที่ 2) โดยกิจกรรมทั้งหมดประกอบด้วย (1) การศึกษาและ พัฒนาการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ถูกต้องตามหลักอนุรักษ์ดินและน้ำ (2) การศึกษาและ พัฒนาต้นแบบการฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้รอบเขตชุมชน (Buffer zone) โดยกระบวนการมีส่วนร่วม (3) การศึกษาและพัฒนากระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งอาหาร (Food Bank) และความหลากหลาย ทางชีวภาพของชุมชน (4) การศึกษาและพัฒนากระบวนการฟื้นฟูและการสร้างมูลค่าเพิ่มจากพืช สมุนไพรและยาพื้นบ้าน (5) การศึกษาและพัฒนาเห็ดท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งอาหารและรายได้สำหรับ ชุมชนบนพื้นที่สูง (6) การศึกษาวิธีการเพิ่มผลผลิตข้าวที่เหมาะสมกับชุมชนบนพื้นที่สูง (7) การศึกษา และพัฒนาแนวทางการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด (Zero Waste) ของชุมชนต้นแบบแต่ละภูมิสังคม และ (8) การศึกษาและ พัฒนามาตรการเศรษฐศาสตร์เพื่อสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศลุ่มน้ำบนพื้นที่สูง ซึ่งจากการติดตามผลการดำเนินงาน พบว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรม ข้างต้น ได้แก่ ความเข้าใจและการได้รับเห็นชอบในการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ จากทั้งชุมชนและผู้ที่มี ส่วนข้องทุกฝ่าย การติดต่อประสานงานที่มีประสิทธิภาพ และการติดตามผลการดำเนินงานอย่าง ต่อเนื่องจากนักวิจัยหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 2 กิจกรรมทดสอบที่แตกต่างกันตามความเหมาะสม ระดับความสำคัญ และลำดับความ เร่งด่วนของกิจกรรมของแต่ละชุมชน

กิจกรรมย่อย		ภูมิสังคม		เป้าหมาย
	ู้ ป่า เมื่ยง	นาข้าว	้สิ้น	(D)2000
1. Land Use Plann	ing /	/		รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความเหมาะสมกับ สภาพพื้นที่ รวมทั้งถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์ดิน และน้ำของชุมชนในแต่ละรูปแบบภูมิสังคม
2. Buffer Zone	/	/	/	ชุมชนต้นแบบที่มีการบริหารจัดการและใช้ ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่ป่ารอบชุมชนอย่าง ยั่งยืน
3. Food Bank	1	/	/	ชุมชนมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่น เพื่อใช้ ประโยชน์เป็นแหล่งอาหารและยาสมุนไพรในระดับ ครัวเรื <mark>อนและสา</mark> มารถสร้างรายได้จากการพัฒนา ต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าจากพืชที่มีศักยภาพ
 พืชสมุนไพรและยา พื้นบ้าน 	/	-	-	ต้นแบบชุมชนที่มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและการสร้าง มูลค่าเพิ่มจากพืชสมุนไพรและยาพื้นบ้าน
5. เห็ดท้องถิ่น				ชุ้มชนมีแหล่งอาหารจากเห็ดเพื่อใช้ประโยชน์ และ มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู แหล่งอาศัยและเห็ดในท้องถิ่น
6. การเพิ่มผลผลิตข้า	Develop	/ omen	t Ins	 ผลผลิตข้าวต่อพื้นที่เพิ่มขึ้น (เมล็ดพันธุ์มี คุณภาพดีตรงตามสายพันธุ์) เกษตรกรมีข้าวเพียงพอสำหรับบริโภค
7. Zero Waste	1	/	1	แนวทางการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและ เกิดประโยชน์สูงสุด (Zero Waste) ของชุมชน
8. PES	/	-	- 3/	มีแนวทางในการประยุกต์ใช้มาตรการเศรษฐศาสตร์ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับชุมชนในการอนุรักษ์และ ฟื้นฟูระบบนิเวศบนพื้นที่สูงในแต่ละรูปแบบภูมิ สังคม

หมายเหตุ "/" หมายถึง มีการดำเนินงานในพื้นที่ "-" หมายถึง ไม่มีการดำเนินงานในพื้นที่

สรุปผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ชุมชนนำร่องพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวง ในแต่ละรูปแบบภูมิสังคม แล้วนำมาประเมินสถานภาพการพัฒนาในปัจจุบันของชุมชนตามคุณสมบัติ พึงประสงค์ของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง พบว่า ชุมชนนำร่องของโครงการวิจัยทั้ง 4 พื้นที่มีการ พัฒนาอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะในด้านอาชีพ ส่วนในด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องมีการวิจัย และพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพกระบวนการพัฒนา โดยการกำหนดแผนการวิจัยและพัฒนาชุมชน ต้นแบบโครงการหลวงที่เหมาะสมกับแต่ละรูปแบบภูมิสังคม ทั้งนี้จากการติดตามและสรุปบทเรียน การดำเนินกิจกรรมตามแผนวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงดังกล่าว พบว่า นอกจาก ความเหมาะสมของกิจกรรมกับรูปแบบภูมิสังคมแล้ว ความเข้าใจและการความเห็นชอบให้ดำเนิน กิจกรรมนั้นๆ ทั้งจากชุมชนและผู้ที่มีส่วนข้องทุกฝ่าย การติดต่อประสานงานที่มีประสิทธิภาพ และ การติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนิน กิจกรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งจากชุมชนและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
ผู้วิจัย	ข
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	
สารบัญ	ណ
สารบัญตาราง	୭
สารบัญภาพ	ଜ
บทคัดย่อ	ท
Abstract	ວັ
บทที่ 1 บทนำ	1
บทคัดย่อ Abstract บทที่ 1 บทนำ 1. หลักการและเหตุผล 2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย 3. ขอบเขตโครงการวิจัย บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
3. ขอบเขตโครงการวิจัย	3
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	5
1. โครงการหลวง	7
2. การพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development)	9
 ซาโตยามา: วิถีปฏิบัติของชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน 	11
 3. ซาเตยามา: วถบฏบตของชุมชนทอาศยอยูรวมกบธรรมชาตอยางยงยน (Satoyama initiative) 4. แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน 5. พัฒนาการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบน พื้นที่สูง 6. กฏและกติกาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบน 	
 4. แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน 	14
5 <mark>. พัฒนาการ</mark> ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขอ _ง ชุมช นบน	16
พื้นที่สูง	
	18
พื้นที่สูง	
7. องค์ความรู้และเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อม และ	19
ความหลากหลายทางชีวภาพ	
8. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research -	25
PAR) evelopment Inst	
9. กรอบแนวความคิด (Conceptual Framework) ของโครงการวิจัย	26
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	30
บทที่ 4 ผลการวิจัย	37
บทที่ 5 สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย	101
เอกสารอ้างอิง	104

สารบัญตาราง

ตารางที่	0	หน้า
1	ข้อกำหนดคุณลักษณะของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง	Ł
2	กิจกรรมทดสอบที่แตกต่างกั้นตามความเหมาะสม ระดับความสำคัญ และ	କ/ ୩
	- ลำดับความเร่งด่วนของกิจกรรมของแต่ละชุมชน	
3	ขอบเขตงานวิจัยของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบ	4
	โครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้และสิ่งแว่ดล้อมได้อย่าง	
	ยั่งยืน	
4	การวิเคราะห์สภาพปัญหาและโอกาสในการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ	40
	สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนนำร่อง 5 พื้นที่	
5	การประเมินสถานภาพการพัฒนาในปัจจุบันของชุมชนนำร่องของ	43
	โครงการวิจัยตามคุณสมบัติพึงประสงค์ของชุมชนต้นแบบโครงการหลวงใน	
	แต่ละรูปแบบภูมิสังคม	
6	ข้อกำหนดคุณลักษณะของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง: ด้านเศรษฐกิจ	46
7	ข้อกำหนดคุณลักษณะของชุ่มชนต้นแบบโครงการหลวง: ด้านสังคม	47
8	ข้อกำหนดคุณลักษณะของชุ่มชนต้นแบบโครงการหลวง: ด้านสิ่งแวดล้อม	48
9	แนวทางการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวง แต่ละ	50
9	สภาพภูมิสังคม	
10	กรอบก ^{ิ้} จกรรมการวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงเพื่อให้คน	51
Ξ	อยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน: ภูมิสังคมแบบป่าเมี่ยง 🔰 🤶	
911	กิจ [ั] กรรมทดสอ <mark>บที่แต</mark> กต่างกันตามคว [้] ามเหมาะสม ระดับความสำคัญและ	54
2	<mark>ลำดับความเร่งด่วน</mark> ของกิจกรรมของแต่ละชุมชน	
an12	สรุปผลการทดสอบกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาของ	55
D	้ชุ่มชนนำร่อง 5 พื้นที่	
13	ข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นของชุมชนในพื้นที่ศูนย์พัฒนา	69
	โครงการหลวงทุ่งเริงและห้วยเสี้ยว (7 หมู่บ้าน)	
14	ชนิดพรรณไม้ยื่นต้นที่สำรวจพบบริเวณแปลงรวบรวมสมุนไพรบ้านใหม่สัน	72
	คะยอม หมู่ 11 ต. บ้านปง จ. เชียงใหม่	
15	สมุนไพรที่มีศักยภาพในการพัฒนาต่อยอดเป็นยาบำรุงกำลังร่างกายและยา	76
	ขับสารพิษ พื้นที่บ้านปางมะโอ	
16	ชนิดและผลผลิตของเห็ดที่ทดสอบการเพาะขยายพันธุ์ร่วมกับเกษตรกร	79
17	ชนิดเห็ดและแนวทางในการพัฒนาต่อยอด	79
18	องค์ประกอบของปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการประยุกต์ใช้หลักการ PES เพื่อ	87
	สนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	
19	ภาระหนี้สินครัวเรือนในบ้านปางมะโอ	88
20	รายชื่อคณะกรรมการกองทุนธนาคารต้นไม้บ้านปางมะโอ	92
21	ตัวอย่างเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชนบ้านป่าเกี้ยะน้อย หมู่ที่ 17 ต.แม่นาจร	98
	อ.แม่แจ่ม จ.เซียงใหม่	

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ลักษณะบริบทปัจจุบันของชุมชนนำร่องของโครงวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนา ชุมชนต้นแบบโครงการหลวงในแต่ละรูปแบบภูมิสังค	ណ
2	กรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทของการเกิดความสมดุล	10
	ระหว่างมิติสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ	
3	การประยุกต์ใช้นโยบายและองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ในการติดตาม	11
	ตรวจสอบกระบวนการดำเนินงานตามแผนการพัฒนาอย่างยั่งยืน	
4	กรอบแนวคิดวิถีปฏิบัติของชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน	13
	แบบซาโตยามา 2	
5	กรอบแนวคิดของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบ	29
	โครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน	
6	ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบ	30
	โครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยื่น ปี 2555-	
1 20	2560	
7	ลักษณะบริบทปัจจุบันของชุมชนนำร่องของโครงวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนา	38
Se la	🛛 ชุมชนต้นแบบโครงการหลวงฯ ในแต่ละรูปแบบภูมิสังคม	
8	แผนที่แสดงพื้นที่ถือครองรายแปลงมีเขต [ั] ติดต่อกับป่าชุมชน บ้านปางมะโอ	57
8	อ. เชียงดาว จ.เชียงใหม่	
9	แผนที่เส้ <mark>นทางเดินศึกษา</mark> ธรรมชาติสวนสมุนไพร บ้านปางมะโอ อ. เชียง	58
2	ดาว จ.เชียงใหม่	
10	แผนที่เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติป่าชุมชนบ้านปางมะโอ	59
11	ฐานการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ	61
5	และสิ่งแวดล้อม ชุมชนบ้านปางบง ต .เทพสะเด็ด อ. ดอยสะเก็ด จ.	
	เชียงใหม่	
12	การสำรวจพื้นที่และร่วมปรึกษาหารือเพื่อวางแนวทางในดำเนินงาน	62
	ร่วมกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง	
13	ระบบวนเกษตร (สวนกาแฟ) ในพื้นที่ชุมชนนำร่องศูนย์พัฒนาโครงการ	63
	หลวงป่าเมี่ยง (บ้านปางบง) กายกาย กายกายกายกายกายกายกายกายกายกายกายกายกายก	
14	การประชุมเพื่อปรึกษาหารือร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นบ้าน	64
	ปางบง	
15	การสำรวจเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพืช	65
	ท้องถิ่นบ้านปางบง	
16	โรงเรือนเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นบ้านปางบง ต. เทพสะเด็ด อ. ดอย	66
	สะเก็ด จ. เชียงใหม่	
17	ชนิดพืชที่เพาะขยายพันธุ์ในโรงเรือนเพาะขยายพันธุ์บ้านปางบง	67
18	โรงเรือนเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นบ้านขุนแม่เตียน [๋] อ.แม่วาง จ.เซียงใหม่	68

ภาพที่		หน้า
	(ศูนย์ฯ แม่แฮ)	
19	กล้าพันธุ์พืชท้องถิ่นที่สนับสนุนชุมชนในการปลูกฟื้นฟูบริเวณป่าต้นน้ำและ พื้นที่ครัวเรือน	68
20	การเพาะขยายพันธุ์พืชอาหารและสมุนไพรท้องถิ่นร่วมกับศูนย์พัฒนา	70
	โครงการหลวงทุ่งเริง	
21	แผนที่แสดงตำแหน่งแปลงรวบรวมพืชท้องถิ่นบ้านใหม่สันคะยอม หมู่ 10 ต.บ้านปง อ.หางดง จ.เชียงใหม่	71
22	ชนิดเห็ดกลุ่ม mycorrhiza	80
23	การทดสอบการเพาะเห็ดกลุ่ม mycorrhiza ร่วมกับเกษตรกรบ้านปางมะ	81
	โอและปางกี๊ด	
24	ตัวอย่างของเห็ดกินได้ที่สำรวจพืบในพื้นที่บ้านปางบง อ. ดอยสะเก็ด จ.	81
	เชียงใหม่	
25	ตัวอย่างของเห็ดที่ยังไม่ทราบการใช้ประโยชน์ในพื้นที่บ้านปางบง อ. ดอย	82
11 3	สะเก็ด จ. เชียงใหม่	
26	การทดสอบการเพาะเลี้ยงเห็ดแดง เห็ดไข่ห่าน เห็ดถ่าน และ เห็ดตับเต่า	83
2	ร่วมกับไม้อาศัย	
27	กระบวนการบริหารจัดการขยะของชุมชนบ้านห้วยขมิ้น (หย่อมบ้านป่า	83
	เกี้ยะน้อย อ. แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่	
28	ความสัมพันธ์ผู้ให้บริการด้านสิ่งแวดล้อม (P: Provisioners) และผู้ได้รับ	85
h	ประโยชน์จาก <mark>บริการด้านสิ่งแวดล้อม (B: Beneficiaries)</mark>	
29	สัดส่วนแหล่งการะหนี้สินของครัวเรือน	88
30	ขั้นตอนการดำเนินงานธนาคารต้นไม้	91
31	วิธีการปักดำ 1 ต้นต่อหลุม ระยะปลูก 30x30 ซม	94
32	การให้น้ำแห้งสลับน้ำขังในระยะข้าวแตกกอ	94
33	ลักษณะของแปลงข้าวที่มีพันธุ์อื่นปะปน	95
34	การเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวต้นเดียวแยกออกจากข้าวที่บริโภค เพื่อป้องกัน	95
	ไม่ให้เมล็ดข้าวปนอีก	
35	การจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เกษตรกร (Field day) แก่	96
	เกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ	
36	การจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้แก่เกษตรกร (Field day) แก่	96
	เกษตรกรในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย	